

ТУРИСТИЧНА АТРАКТИВНІСТЬ ЛЬВІВСЬКИХ ХРАМІВ

Іван Стасюк

Інститут гуманітарних і соціальних наук
Національний університет “Львівська політехніка”

© Стасюк І., 2017

Проаналізовано туристичну привабливість храмів Львова. У ній зроблено спробу охарактеризувати низку аспектів, актуальних та важливих для популяризації львівської храмової архітектури в контексті туристичної атрактивності.

Ключові слова: храм, сакральна архітектура, турист, мандрівник, атрактивність, привабливість.

The scientific article is devoted to the analysis of touristic attractiveness to Lviv's temples. It attempts to characterize a number of aspects that are important for the promotion of Lviv church architecture in the context of tourist attraction. Emphasized, that sacral buildings are not only a decoration of the city of Lion, but also a vivid illustration of the historical past. A comparative analysis of the attitude to the religion and the spiritual life during the governing of different powers is made, and its results are shown on the example of destruction and construction of temple buildings. The idea of the diversity of modern architectural face of Lviv is substantiated as the result of the work of architects from different historical epochs and different nationalities. A visit by a tourist of Lviv temples will help him to get acquainted with the results of architectural creations of a constellation of Ukrainian and foreign builders. The emphasis is placed on the outstanding role of sculptural decoration in creating the finished form of sacred buildings, and the importance of its characteristics in the context of tourism activity. It is also indicated on the significant role of artists in creating the original interiors of Lviv temples, because the skillfully executed art decoration of sacral buildings is a great pleasure for tourists. The work offers interesting ideas on the study and analysis of artistic styles through the traveler's contemplation of temple architecture, as well as the use of legends and unusual stories about religious buildings in the context of tourism.

Keywords: temple, sacral architecture, tourist, traveler, attraction, attractiveness.

Постановка проблеми. На сучасному етапі перед Україною відкриваються нові перспективи та можливості для її туристичного розвитку. Цьому сприяють низка чинників, серед яких дуже важливою є поступова інтеграція у європейські і трансатлантичні структури, налагодження взаємовигідних відносин з багатьма країнами та регіонами світу. Історико-культурна спадщина нашої держави та її туристичні можливості, не кажучи вже про соціально-економічний потенціал, усе більше цікавлять як відповідні зарубіжні організації, так і чимало звичайних людей. Не лише європейські, але й інші засоби масової інформації поміщають на своїх шпальтах аналітичні статті чи інформаційні повідомлення про туристично привабливі місця та об'єкти України. Як показовий приклад можна назвати публікацію такого відомого американського медійного гіганта як CNN. Цього, 2017 р. він розказав своїм читачам про топ-11 кращих туристичних

об'єктів України, характеризуючи її як батьківщину безлічі прекрасних місць, облюбованих бувалими туристами. Найперше, на думку оглядача CNN, західному туристу слід відвідати культурну столицю нашої держави – Львів, стара частина якого перебуває під охороною ЮНЕСКО. Це місто славиться гарними вузькими вулицями, цікавими музеями, чудовими церквами та чарівною атмосферою [15].

У короткому анонсі CNN туристичної привабливості Львова не дарма згадуються гарні храми. Місто Лева в цьому аспекті справді суттєво відрізняється від інших туристично привабливих місць України. Тут зосереджено, особливо у центральній частині, значну кількість сакральної архітектури різних історичних періодів та стильових напрямів. Показати туристичну атрактивність львівських храмів, їхню неповторність та колорит – така мета цієї роботи. Популяризація храмової архітектури Львова сприятиме забез-

печенню сталого інтересу туристів до духовних місць, збільшить їхню загальну численність та, відповідно, доходи міста Лева від туристичної діяльності.

Результати дослідження. Не секрет, що для сучасного туриста, особливо бувалого мандрівника, важливим фактором відвідання нового місця є наявність як добре організованої інфраструктури, так і туристично привабливих та цікавих об'єктів. У Львові до них, без сумніву, слід зарахувати чудові сакральні архітектурні споруди чи ансамблі. Вони є не лише окрасою міста, але й яскравою ілюстрацією історичного минулого, відображенням духовного розвитку, свідченням ставлення міської влади до релігійного життя. Заснований у часи Галицько-Волинського князівства Львів, завдяки вигідному географічному розташуванню, швидко розвивався, приваблюючи сюди представників різних національностей – поляків, німців, євреїв, вірмен, італійців тощо. Не лише українці як титульний етнос мали можливості для задоволення духовних потреб. Лояльна релігійна політика сприяла активізації будівельних робіт вірних інших конфесій. У результаті місто збагатилося низкою оригінальних церков, зокрема св. Миколая, св. Онуфрія з монастирем, св. Параскеви П'ятниці, св. Анни, Марії Сніжної та інших [4; 7, с. 16–17].

Збережені з княжих часів до сьогодні деякі львівські храми можуть привабити мандрівника саме своєю давністю походження, а також свідченням національних рис у будівництві. Так, скажімо, церква св. Миколая зберегла найбільше ознак руського зодчества, водночас як костел Марії Сніжної став першою у місті римокатолицькою спорудою [4; 7, с. 17].

Відвідуючи Львів турист може і не володіти інформацією про значний вплив на розвиток храмової архітектури чужоземних влад, хоча таке справді мало місце в його історії. Наприклад, тривале перебування міста Лева у складі сусідньої Польщі супроводжувалося протекціоністською політикою щодо міщан-католиків та утисками корінного українського населення, загалом поступовим, а згодом більш цілеспрямованим наступом католицизму на православ'я. Результатом таких дій польської влади було нищення багатьох православних храмів, більше того – розкол православної церкви та утворення уніатської, або греко-католицької церкви [2, с. 73–74].

Водночас не можна не відзначити будівництво низки оригінальних церковних будівель, добудову чи перебудову вже наявних костелів, а

також зведення у місті Лева духовних святинь, архітектурні рішення яких мають європейське походження. Так, зокрема, римський храм Іль Джезу служив зразком не лише для будівництва величного костелу єзуїтів у Львові, але й був прототипом для багатьох інших храмів. До його спорудження у 1610–1630 рр., крім архітекторів А. Лахміуса та А. Рагоніса, був причетний римський зодчий-єзуїт Дж. Бріано, що наклало суттєвий відбиток на хід будівельних робіт та остаточний вигляд будівлі [4].

Австрійська, згодом австро-угорська влада, що керувала містом з кінця XVIII – до початку XX ст., прихильно ставлячись до цивільного будівництва, активно сприяючи його розгортанню, не була зацікавлена в інтенсивній сакральній забудові, проводила в цілому антирелігійну політику. Свідченням її став, наприклад, наказ імператора Йосифа II, згідно з яким було закрито чимало монастирів, а деякі костели розібрано. Новою владою практикувалась передача низки храмів військовим, переобладнання окремих монастирських та костельних будинків під навчальні заклади [4].

Несприятливий загалом період кінця XVIII – початку XX ст. все ж не став на перешкоді побудови у столиці Королівства Галичини і Володимерії декількох храмів, причому з доволі оригінальною архітектонікою, серед яких слід насамперед вказати костел і монастир францисканців, храм Єлизавети, Преображенську церкву [14, с. 186].

Нелегкі випробування довелося пройти церкві у радянський період. Цілеспрямоване викорінення релігійної свободи та шанобливого ставлення до духовного життя, знищення храмів та широка пропаганда атеїзму стали офіційною ідеологією радянської держави. Щоправда, Львів до 1939 р. не відчув на собі безбожних експериментів. Однак у післявоєнний період саме у місті Лева відбулося правове оформлення знищення Української греко-католицької церкви – доміантної тоді релігійної течії на західно-українських землях, національної за суттю інституції, потужної духовно-ідеологічної сили з мільйонами вірних. Це сталося 8–10 березня 1946 р. на так званому Соборі Греко-Католицької Церкви, який прийняв рішення “скасувати постанови уніатського Брестського собору 1596 р., ліквідувати унію, анулювати залежність від Рима і повернутись до нашої батьківської Святої Православної віри і до Руської Православної Церкви” [10, с. 94].

Насильницька ліквідація УГКЦ, її так зване “добровільне возз’єднання” з Російською православною церквою кардинально позначилися як на керівництві та мирянах, які зазнали гонінь і переслідувань за віру, так і на церковній інфраструктурі: собор св. Юра і решта парохіальних храмів у Львові передали у власність РПЦ. Станом на 1989 р, як твердить дослідник Т. Гринчишин, з 17 чинних у місті православних храмів, 13 раніше належали УГКЦ, 3 – Римокатолицькій церкві і лише один храм належав православним [2, с. 76].

Поступова агонія УРСР, проголошення незалежності України, курс на демократизацію і лібералізацію релігійного життя зумовили значні зміни у становищі церкви, а саме повернення колишнім власникам раніше відібраних сакральних споруд та справжній будівельний бум нових храмів [2, с. 77–79].

Отже, короткий історичний екскурс дає змогу зробити висновок про наявність певних особливостей розвитку церковного будівництва у різні історичні періоди. Водночас не можна не зазначити, що сучасна сакральна архітектура Львова стала ще й результатом творчої праці зодчих різних національностей. Петро Італієць, Павло Римлянин, Петро Барбон, Петро Красовський, Амвросій Прихильний, Павло Щасливий, Войтех Капинос, Андрій Бемер, Ян де Вітте, Бернард Меретин та інші українські й зарубіжні архітектори [13, с. 131] стали творцями неповторної львівської храмової архітектури. Ознайомитися з їхніми творіннями, побачити наочно ці, без перебільшення, витвори мистецтва та оцінити їхню красу, отримавши естетичне задоволення зможе будь-який мандрівник, котрий завітає до Львова. На вулиці Руській, де проживали свого часу українці, він побачить славетну пам’ятку доби Ренесансу – ансамбль Успенської церкви [7, с. 53–62]. Незабутні враження може справити на туриста і унікальний собор св. Юра, в якому гармонійно поєдналися кращі тогочасні західноєвропейські архітектурні надбання з вітчизняними будівельними традиціями. “Просторова композиція собору, – зазначають дослідники історико-культурної спадщини Львова В. Вуйцик і Р. Липка, – виражена хрещатим об’ємом, утвореним високими нефом і трансептом, але в плані, завдяки кутовим приміщеннями, сприймається як тринефний храм з видовженим бабинцем і вівтарем, що мають однакову з середнім нефом ширину. Чотири опорних стовпи несуть систему склепінь з головною банею і меншими банями над пони-

женими приміщеннями в зовнішніх кутах простірного хреста. Баня на масивному чотириграннику слугує організуючим елементом, якому підпорядковуються інші архітектурні об’єми споруди [1].

Неповторного вигляду собору св. Юра надала як складна архітектоніка храму, так і використання експресивного скульптурного оздоблення. Виконані М. Філевичем, С. Стажевським та Й. Пінзелем скульптурні роботи небезпідставно належить до кращих творів монументальної скульптури не лише локального масштабу, але й всієї України [1].

Оцінюючи роль скульптури у храмовому будівництві, треба зазначити, що завдяки їй було створено гармонійний завершений вигляд багатьох сакральних споруд, вони стали виразнішими і витонченішими. І про це слід наголошувати, розказуючи мандрівникові про ті чи інші духовні споруди. Результатом втілення творчого генія таких скульпторів, як Ян Білий, Генріх Горст, Герман Ван Гутте, Ян Пфістер, Гануш Шольц, Андрій Бемер, Ян Годний, Олександр Прохенкович, Андрій Шванер, Крістіян Сейнер, Томас Гуттер, Себастьян Фесінгер, Йоган Георг Пінзель, Антоній Осінський, Матвій Полейовський, Михайло Філевич, Францішек Олендзький, Леонард Марконі та багатьох інших [5] стала поява у Львові унікальних й неповторних скульптурних творів, справжніх шедеврів національного й світового значення.

Важливу роль у створенні оригінального інтер’єру храмів відігравали також і художники. Живописне його оформлення, представлене вівтарними картинами зі зображенням різноманітних святих, мучеництв, сценами чудес, алегоричними та історичними композиціями, стало органічною частиною сакральної архітектури. Майстерне виконання монументально-декоративних розписів львівських храмів є свідченням високого професіоналізму художників, втіленням певних художньо-стильових вимог та індивідуальних задуму і таланту майстра. А таких у місті Лева працювало чимало. Серед ширшого загалу своїми живописними творіннями відомими є художники Федір Сенькович, Микола Петрахович, Станіслав та Мартин Строїнські, Бенедикт Мазуркевич, Франциск і Себастьян Екштайни, Модест Сосенко, Ян Розен, Юзеф Мехоффер та багато інших [14, с. 42, 43, 78, 80, 87, 92, 95, 101].

Чимало з їхніх художніх творів виконані настільки блискуче, що просто не можуть не залишити у пам’яті мандрівника багато позитивних

емоцій, естетичної насолоди. Як яскравий приклад вражаючого художнього оформлення можна назвати розписи Бернардинського костелу, над первісним оформленням якого плідно попрацювала низка самобутніх художників, таких як Б. Мазуркевич, С. Строїнський, С. Екштайн, Р. Бартніцький, П. Волінський, Й. Сречинський [8, с. 320–324].

Туристична привабливість сакральної архітектури визначається не лише творіннями цілого сузір'я обдарованих митців. Споглядаючи храмову архітектуру турист може наочно вивчати та аналізувати художні стилі. У старовинному місті Лева чимало культових споруд можуть досить детально розкрити суть конкретно взятого стильового напрямку. Чи це буде галицько-волинська школа древньоруської архітектури, чи середньовічна готика, чи ренесанс, у період розвитку якого місто було єдиним місцем, де це мистецтво набуло великого поширення, не кажучи вже про майже двохсотлітнє, елітарне за своїми особливостями бароко [14, с. 40–43]. Тому побачити на власні очі Львів – заповідник барокового культового мистецтва XVII–XVIII ст. та зіставити з прочитаним у засобах масової інформації, інших джерелах, або почутим з вуст екскурсовода про цей художній стиль дасть змогу туристові набратися не лише незабутніх вражень, практично збагатити свої попередні знання та набути нові, але й може стати дещо незвичним експериментом у пізнанні такого вишуканого й розкішного художнього стилю, як у цьому випадку бароко.

Привабливими з погляду мандрівника можуть стати незвичні історії та легенди про культові споруди. Львів насправді багатий різноманітними за жанрами оповідками, зокрема релігійного спрямування. Так, одна з найвидатніших архітектурних пам'яток міста Лева – Домініканський собор, історія початків якого сягає далекого XIII ст. – часів князя Лева Даниловича, оповитий легендою про переховування в його стінах у 1559 р. через небажання стати дружиною “призначеного” нареченого Лукаша Гурки найбагатшої спадкоємиці Речі Посполитої Гальшки Острозької. В цю історію змушений був втрутитися король – щоб не допустити справжньої війни він наказав перерізати до тодішнього монастиря водогін, внаслідок чого Гальшка змушена була здатися Лукашеві [3].

Мандруючи львівськими храмами можна дізнатися й про історії коронування ікон – так у Римо-католицькій церкві відзначали найшанова-

ніші образи Богородиці. У період з 1751 по 1939 рр. у місті Лева проведено шість коронацій Богородичних образів, з яких три ікони короновано папськими коронами, і три – єпископським правом. У Кракові, що розташований на території Польщі, за вказаний період відбулося лише три коронації Богородичних образів. І хоча у післявоєнний період усі короновані образи вивезено, сьогодні у львівських храмах, завдяки літургійному акту коронування, здійсненому Папою Іваном Павлом II, знаходяться три ікони Богородиці – Теревовлянська, Деревнянська і Благодатна [11].

Власне, подорожі до чудотворних ікон, мощей святих і могил видатних релігійних діячів, місць їхньої релігійної діяльності, монастирів і культових споруд з вагомим історичним та сучасним духовно-культурним значенням, природних об'єктів, пов'язаних з діяльністю Богородиці чи святих чи іншою релігійною діяльністю лежать в основі релігійного туризму [8, с. 86]. Статистика переконливо свідчить про невпинне зростання кількості туристів, охочих відвідати духовні і святі місця України. Щорічний приріст пояснюється як релігійними чинниками, так і туристичним інтересом [9, с. 286].

Без сумніву, охочих відвідати сакральні споруди Львова є теж чимало. Численні релігійні пам'ятки міста Лева викликають великий інтерес як з боку вірян, так й з боку інших верств населення. Зацікавлення духовними об'єктами туриста, насамперед українського, спричинене багатьма факторами. Серед них вагоме місце займає антирелігійна політика та пропаганда радянської влади, заборона свободи совісті й нав'язування суспільству атеїстичних ідей. Також не слід забувати, що задоволення духовних потреб мандрівника має пізнавальне, естетичне й виховне значення. “Пам'ятки церковної історії і культури, – зазначає дослідниця релігійного туризму в Україні З. Сапелкіна, – є засобом утвердження національної свідомості і самосвідомості, відтворення історичної пам'яті, виховання патріотизму, розвитку естетичних і художніх смаків” [12].

Висновки. Зважаючи на зростаючий вплив туризму на життя української людини, суспільства та держави, релігійний туризм як один з самостійних видів туристичної діяльності дедалі активніше розвивається, завойовуючи свою нішу у туристичній індустрії. А місто Лева, де розташована справді велика кількість сакральних споруд, є чудовим місцем задоволення не лише

духовних потреб, але й справжньою туристичною храмовою перлиною, привабливою для всієї України та світу.

1. Вуйцик В. С. Зустріч зі Львовом: Путівник / С. В. Вуйцик, Р. М. Липка. – Львів : Каменяр, 1987. – 175 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <http://www.lvivguide.info/lwow/vujcik.pdf>. 2. Гринчишин Т. Ю. Православні храми Львова: динаміка за століття / Т. Ю. Гринчишин // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія: Історичне релігієзнавство. – 2014. – Вип. 11. – С. 70–84. 3. Домініканський собор у Львові [Електронний ресурс]. – Режим доступу – vacation.lviv.ua/ch_dominikanskyj. 4. Звід пам'яток історії та культури України. – Львів. Т. 1 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <http://history.org.ua/LiberUA/ZvidLviv/ZvidLviv.pdf>. 5. Каднічанський Д. А. Скульптури храмів Львова та їх використання в екскурсійній діяльності / Д. А. Каднічанський // Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини. – 2008. – Вип. 24. – С. 106–114 [Електронний ресурс]. – Режим доступу – http://tourlib.net/statti_ukr/kadnichansky.htm. 6. Ковальчук А. Формування понятійно-термінологічного апарату релігійного туризму і паломництва / А. Ковальчук // Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини. – 2012. – Вип. 29. – Ч. 2. – С. 86–92. 7. Крип'якевич І. Історичні проходи по Львові / Авт. передм. Я. Д. Ісаєвич; Упоряд. текстолог. опрац. і прим. Б. З. Якимовича; Упоряд. іл. матеріалу Р. І. Крип'якевич; Худож. В. М. Павлик. – Львів : Каменяр, 1991. – 167 с. 8. Лисун Я. Збереження пам'яток монументального живопису Галичини кінця XVII–XVIII ст. Костел бернардинів у Львові / Я. Лисун // Народознавчі зошити. – 2011. – № 2 (98). – С. 320–326. 9. Литвин І. В. Релігійний туризм в Україні (90-ті рр. XX ст. – сьогодні / І. В. Литвин) // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 6: Історичні науки. – 2014. – Вип. 12. – С. 280–287. 10. Львівський Церковний Собор: Документи і матеріали, 1946–1981. – К. : Вид. Патріар. Екзарха всієї України Митрополита Київського і Галицького, 1984. – 216 с. 11. Матлашенко Н. Короновані ікони Львова / Н. Матлашенко, М. Хмільовський [Електронний ресурс]. – Режим доступу – https://risu.org.ua/ua/relig_tourism/religious_region/40926/. 12. Сапелкіна З. П. Релігієзнавчий туризм в Україні / З. П. Сапелкіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу – http://tourlib.net/statti_ukr/sapelkina.htm/. 13. Сільник О. Стильові етапи львівської забудови

XVI–XX ст. / О. Сільник, Г. Козак // Вісник Львівського нац. аграрного ун-ту. Серія: Архітектура і сільськогосподарське будівництво. – 2015. – № 16. – С. 130–135. 14. Трегубова Т. О. – Львів: архітектурно-історичний нарис / Т. О. Трегубова, Р. М. Мих. – К. : Будівельник, 1989. – 272 с. 15. Ukraine: 11 best places to visit // [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <http://edition.cnn.com/travel/article/11-most-beautiful-places-in-ukraine/index.html>.

References

1. Vuytsik V. S., Lipka R. M. (1987), *Meeting with Lviv: Guide*, Lviv, Kamenyar, 175 p., available at: <http://www.lvivguide.info/lwow/vujcik.pdf>. 2. Grinchyshyn T. Yu. (2014), *Orthodox churches in Lviv: the dynamics of the century*, *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu “Ostrozka akademiia”*. Serii: Istorychnere lihiieznavstvo, 11, pp. 70–84. 3. Dominican Council in Lviv, available at: vacation.lviv.ua/ch_dominikanskyj. 4. Collection of historical and cultural monuments of Ukraine. Lviv. T. 1, available at: <http://history.org.ua/LiberUA/ZvidLviv/ZvidLviv.pdf>. 5. Kadnichansky D. A. (2008), *Sculptures of Lviv Temples and Their Use in Excursion Activities*, *Visnyk Lvivskoho universytetu*. Serii: Mizhnarodni vidnosyny, 24, pp. 106–114, available at: http://tourlib.net/statti_ukr/kadnichansky.htm. 6. Kovalchuk A. (2012), *Formation of the Conceptual-Terminological Apparatus of Religious Tourism and Pilgrimage*, *Visnyk Lvivskoho universytetu*. Serii: Mizhnarodni vidnosyny, 29, 2, pp. 86–92. 7. Krypyakevych I. *Historical passages in Lviv* (1991), Lviv, Kamenyar, 167 p. 8. Lisun Ya. (2011), *Preservation of monuments of monumental painting of Galicia at the end of XVII–XVIII centuries*. *Bernardine Church in Lviv*, *Narodoznavchi zoshyty*, 2 (98), pp. 320–326. 9. Litvin I. V. (2014), *Religious Tourism in Ukraine (90th Century XX Century – Present)*, *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova*. Serii: Istorychni nauky, 12, pp. 280–287. 10. *Lviv Cathedral Council: Documents and Materials, 1946–1981*. (1984), K., 216 p. 11. Matlashenko N., Khmilovsky M. *Crowned Icons of Lviv*, available at: https://risu.org.ua/ua/relig_tourism/religious_region/40926/. 12. Sapelkina Z. P. *Religious tourism in Ukraine*, available at: http://tourlib.net/statti_ukr/sapelkina.htm/. 13. Sylnik O., G. Kozak (2015), *Style stages of the Lviv development of the XVI–XX centuries*, *Visnyk Lvivskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu*. Serii: Arkhitektura i silskohospodarske budivnytstvo, 16, pp. 130–135. 14. Tregubova T. O., Mikh R. M. (1989), *Lviv: architectural and historical essay*, K, 272 p. 15. *Ukraine: 11 best places to visit*, available at: <http://edition.cnn.com/travel/article/11-most-beautiful-places-in-ukraine/index.html>.